

Blauwe energiepillen slikken: de dialectiek van menselijke energie in *The Matrix*-trilogie

Reuben MARTENS

Abstract

Problems of energy are an interesting recurring theme in the cinematic works of The Wachowski's, who seem to be fascinated with the consumption of human bodies. *The Matrix*-trilogy is perhaps the most interesting in that respect, as it actively deals with issues of human energy, both literal and metaphorical. However, this problematic dialectic of human energy is not easily understood. Moreover, it requires a completely new and radical interpretation of the films altogether. This article will utilise a machinic-oriented ontology to explore the energy issues at stake in *The Matrix* and what these issues may teach us about our own understanding of the energy problems that we have encountered at the dawn of the Anthropocene.

Problemen in verband met energie zijn een interessant terugkerend thema in de cinematografische werken van The Wachowski's, die een fascinatie lijken te hebben voor de consumptie van mensenlichamen. Mensen lijken voor hen niet meer te zijn dan voedsel of vee. In hun meest recente film, *Jupiter Ascending* (2015), worden miljoenen mensenlichamen vernietigd en gekannibaliseerd door de rijke hoge klassen. In *Cloud Atlas* (2012) worden er Fabricants opgevoerd, een sociale klasse van mensen die verwerkt worden tot eten. Die consumptie van mensenlichamen heeft te maken met de idee om mensen als energiebron te gebruiken, als voedingsstoffen of als echte batterijen. Het beste voorbeeld van het gebruik van mensen als echte batterijen in het oeuvre van de Wachowski's is *The Matrix* (1999). Daarin worden mensen letterlijk geoogst in enorme velden om te dienen als levende batterijen. Allen MacDuffie (2013: 1) kaart het problematisch gebruik van de term 'human energy' (menselijke energie) aan in zijn werk over alternatieve energie in Victoriaanse literatuur. Daarin wordt menselijke energie tegengesteld aan echte energiebronnen zoals steenkool of petroleum: "(...), 'human energy,' suggests something like creativity, initiative, intelligence, and cooperation". 'Human energy' functioneert dus als een metafoor, als het vermogen van de mens om een uitweg te vinden voor de energieproblemen die onze huidige samenleving bedreigen, al moet menselijke energie in *The Matrix* ook letterlijk genomen worden, of zo lijkt het toch.

The Matrix is een puur digitale wereld die werd ontworpen als een utopie. Die digitale wereld werd gecreëerd door een computerprogramma dat 'The Architect' heet. The Matrix is een virtuele realiteit met als enige functie het in leven houden van mensen zodat de Machines hun energie kunnen oogsten. Die hele constructie verwijst naar een fundamentele ecologische crisis die aan de basis ligt van de films. Het gebruiken van mensen als batterijen moet een laatste toevluchtsoord zijn, want er zijn veel andere, minder gecompliceerde manieren om energie te produceren. Er is ook een groot nadeel bij het gebruik van mensen als een energiebron: ze hebben op de een of andere manier zelf energie nodig om in leven te blijven. Dat in tegenstelling tot nucleaire energie of windenergie, die geproduceerd kunnen worden zonder een eigen input van de energiebron. Dan is er ook nog het probleem van de mensen die buiten de Matrix leven. Ook zij zijn afhankelijk van energie om te overleven buiten het systeem, maar waar komt hun energie vandaan?

Omdat *The Matrix* vaak gezien is als een Cartesiaanse film die onderzoekt wat echt is en wat niet, zal dit artikel een ander perspectief innemen. Mijn interesse situeert zich eerder in de ecologie die geportretteerd wordt in *The Matrix*, en specifiek in de dynamiek van 'human energy' die speelt tussen de Machines en de mensen. Is het gebruik van 'human energy' metaforisch of letterlijk, of beide? Om de problematische dialectiek van menselijke (en dus alternatieve) energie te onderzoeken in *The Matrix* zal dit artikel de 'machine-orientated ontology' hanteren die centraal staat in Levi R. Bryants *Onto-Cartography: An Ontology of Machines and Media*. Het perspectief van een machinaal-georiënteerde ontologie stelt ons in staat de films die samen de *Matrix*-trilogie vormen, te bekijken vanuit een niet-antropocentrisch kader. Dat zal essentieel blijken om de gevaren van groot, sluimerend energietekort die dit filmische universum achtervolgen, te begrijpen. Om te proberen een inzicht te bieden in de energiedynamiek van de films, stel ik in dit artikel voor om *The Matrix*-trilogie te beschouwen als onderdeel van een 'ecocinema'.

THE MATRIX EN HET PROBLEEM VAN MENSELIJKE ENERGIE

Wat voor een soort films kunnen we aanzien als deel uitmakend van een 'ecocinema'? Scott MacDonald (2013:20) voorziet een werkbare definitie:

As I see it, the fundamental job of an ecocinema is not to produce pro-environmental narratives shot in a conventional Hollywood manner (that is, in a manner that implicitly promotes consumption) or even in a conventional documentary manner (although, of course, documentaries can alert us to environmental issues). The job of an ecocinema is to provide new kinds of film experience that demonstrate an alternative to conventional media-spectatorship and help to nurture a more environmentally progressive mindset.

Hoewel *The Matrix* tegenwoordig beschouwd wordt als een 'klassieke' Hollywoodfilm, was dit toen de film in 1999 uitkwam niet het geval. *The Matrix* vernieuwde het genre van de science-fiction cinema, en tot op zekere hoogte zelfs de actie-cinema, door het integreren van filmtechnieken die voorheen enkel in Aziatische vechtfilms en Japanse anime-films werden gebruikt. Hiermee is het eerste deel van MacDonalds definitie vervuld: *The Matrix* is niet gefilmd in een conventionele Hollywood- of documentaire vorm. De film slaagt er echter niet in, op het eerste gezicht, om het tweede deel van MacDonalds definitie te vervullen. Het is namelijk het doel van dit artikel om, door middel van een radicaal nieuwe interpretatie van *The Matrix*, aan te tonen dat het wel degelijk helpt om zijn kijkers te voeden met een progressiever milieubewustzijn (cf. het tweede deel van MacDonalds definitie).

In een van de eerste scènes van *The Matrix* wordt Neo (de protagonist) geconfronteerd met de 'realiteit' van de aarde: Morpheus, Neo's redder en mentor in de films, toont hem een geruïneerd, apocalyptisch landschap dat Chicago zou moeten voorstellen. Morpheus zegt dan ook toepasselijk tegen Neo: "You have been living inside Baudrillard's vision, inside the map, not the territory. This is Chicago, as it exists today. The desert of the real"¹ (Wachowski's, 1997: 59). In zijn boek, *Welcome to the Desert of the Real!*, vraagt Slavoj Žižek (2002:96) zich af wat kan beschouwd worden als de hamvraag met betrekking tot het gebruik van 'human energy' in *The Matrix*:

[...] Why does the Matrix need human energy? The purely energetic solution is, of course, meaningless: the Matrix could easily have found another, more reliable source of energy which would not have demanded the extremely complex arrangement of Virtual Reality co-ordinated for millions of human units.

Žižeks antwoord mist de geïmpliceerde ecologische vraag die uit zijn eigen vraagstelling voortvloeit: het is inderdaad logischer om elke andere vorm van energie te gebruiken, dus waarom kozen de Machines voor mensen? De verhaallijn die zich doorheen de trilogie strekt, toont aan dat de mensheid alle natuurlijke energiebronnen op de aarde heeft vernietigd en zo de Machines geen andere keuze hebben gelaten dan de mens als energiebron te gaan gebruiken. Het energieprobleem dat sluimert in de trilogie is dus genuanceerder dan wat Žižek lijkt aan te geven in zijn boek.

DE ILLUSOIRE KEUZE VAN DE MENSHEIDS (MENSELIJKE) ENERGIE

Zion, de laatste en enige menselijke stad buiten de virtual reality-gevangenis van de Matrix, gebruikt massaal veel energie zonder dat er ooit vermeld wordt

¹ Deze dialoog is niet afkomstig uit de eigenlijke film, maar uit het originele filmscript dat de Wachowski's schreven in 1997.

hoe en waar de stad de energie of grondstoffen vandaan haalt om al haar machines, huizen, lichten en ruimteschepen draaiende te houden. De naam 'Zion' is in dit opzicht dan ook interessant: het meest prominente gebruik van de naam is als verwijzing naar een utopische plaats van vrede en vrijheid. In de context van *The Matrix* is dit eerder ironisch; het is geen utopische plaats, noch heerst er vrede of is er vrijheid. Zion is onder constante bedreiging van de Machines en het is een stad in de aardkern waar er, afgezien van een soort ondergrondse grot, geen enkele vorm van natuurlijke ecologie, fauna of flora heerst. Zion is in dat opzicht evenveel een gevangenis als de Matrix zelf.

Ondanks dit gebrek aan een 'natuurlijke' ecologie lijkt energie de natuurlijkste zaak te zijn in Zion. In *The Matrix Reloaded* (2003a) dalen Neo en Councillor Hamann af naar het ingenieursniveau van Zion. Terwijl ze, daar aangekomen, kijken naar de machines die de stad ondersteunen, merkt Hamann het volgende op: "I have absolutely no idea how it works". Net zoals Hamann zijn ook de Zionisten onwetend over waar hun energie vandaan komt. Er is, zoals eerder aangegeven, geen enkele narratologische of filmische aanwijzing waar die vandaan zou komen. De conclusie lijkt dus simpel, zij het niet zeer ethisch complex: Zion tapt haar energie af van de Machines, en berust dus op het gebruik van 'menselijke energie'.

Die aanname is niet ongefundeerd: doorheen de drie films die samen het Matrix-universum vormen (vier eigenlijk, als we de animatiefilm *The Animatrix* meetellen) worden er geen alternatieve vormen van energie verbeeld, behalve de gigantische velden met menselijke batterijen. Aangezien het hele aardoppervlak en de bijhorende atmosfeer vernietigd zijn, zijn natuurlijke energiebronnen zoals fossiele brandstoffen, wind-, zonne-, en hydro-elektrische energie uitgesloten. Ook nucleaire en geothermische energie zijn onmogelijk, aangezien de infrastructuur die daarvoor nodig is onmogelijk kan worden gerealiseerd in een ondergrondse stad als Zion. Ondanks het gebrek aan energiebronnen slaagt Zion er toch in om een stad met een geschatte bevolking van ongeveer 250.000 mensen, plus een hangar vol ruimteschepen en wapens, van energie te voorzien. De enige mogelijkheid is dus dat zij die energie halen van bij de Machines, die zelf op het aardoppervlak nog veel gigantischere steden draaiende houden, aangedreven door menselijke energie. De ethische implicaties van mensen die menselijke energie gebruiken, zijn op zijn zachtst gezegd erg problematisch.

Het probleem van de menselijke energie presenteert zichzelf echter als volledig onzichtbaar voor de mensen in Zion, zoals verbeeld in het personage van Neo. Hij beargumenteert dat de Zionisten volledige controle hebben over de machines die het leven in Zion onderhouden – ze kunnen ze uitschakelen wanneer ze willen, is zijn redenering – wat die machines onderscheidt van de Machines waartegen ze vechten. Neo's idee van 'keuze' is echter intrinsiek

illusoir: de enige controle die de Zionisten over die machines hebben, is om ze in werking te houden. Als ze ze zouden uitschakelen, kunnen ze niet meer overleven. Councillor Hamann legt de vinger op de open wonde wanneer hij zegt: "Nobody cares how it works, as long as it works". Deze illustratie toont aan dat Neo's idee van keuze, en bij uitbreiding zijn idee van vrije wil, illusoir is en gerelateerd aan hoe de Matrix als systeem is ontworpen.

De Matrix als computersysteem was oorspronkelijk ontworpen om een utopie te zijn, zo vertelt het programma *The Architect* het publiek. Dat utopische ideaal werd weliswaar snel verworpen voor een versie van de Matrix die rekening hield met de menselijke nood aan 'keuze' en vrije wil, zelfs binnen een virtuele wereld die bestaat uit computercodes. Ongeveer 1% van de mensen die vastgekoppeld zijn aan de Matrix verwerpen het systeem: dit is omwille van een 'bug' (een programmafout), veroorzaakt door de incorporatie van 'keuze' in het computersysteem. Die 1% verwerpingen zijn echter ingecalculleerd in de werking van het hele Matrix-systeem: Zion functioneert als een plaats van 'diaspora' voor zij die zich ontrukken aan de Matrix. Die 1% ontsnapt zullen de komst van *The One* afwachten, die hen en allen die nog in de Matrix vast zitten, zal bevrijden van de oppressie van de Machines. Die profetie werd voorgehouden in het computersysteem, en is dus fictief, want de Matrix houdt rekening met die Messias, of liever, het programma regelt zijn komst wanneer er teveel verwerpingen zijn buiten het systeem.

Wanneer *The One* is geactiveerd in de Matrix is het zijn doel om *The Architect* te ontmoeten; een ontmoeting waarbij die laatste dreigt om Matrix te vernietigen en waarbij *The One* aan een 'keuze' wordt overgelaten. Hij kan kiezen om de 1% die in Zion leeft en aan het systeem ontglipte te laten sterven om de miljarden die in de Matrix vastzitten te redden, of iedereen zowel in Zion als in de Matrix sterft. *The Architect* kent namelijk de locatie van Zion, waardoor er dus maar een optie mogelijk is, moreel gezien dan toch: *The One* stemt in om de 1% te laten sterven zodat de miljarden die in de Matrix leven gespaard blijven². Terwijl dit dilemma aan *The One* (Neo in deze versie van de Matrix) als 'keuze' wordt gepresenteerd, is het systeem er zo op voorzien dat er slechts één optie mogelijk is. Het is dus met andere woorden helemaal geen keuze.

Neo heeft het duidelijk moeilijk met dat fictieve idee van keuze, wat zich ook uit in zijn gedrag buiten de Matrix. Dit innerlijke conflict presenteert zich in Neo's moreel zeer omstreden idee dat het vernietigen van de Machines vrijheid zal betekenen voor alle mensen, maar niets is minder waar. Het vernietigen van Machine City staat gelijk aan een vernietiging van diens energiebron (en die van Zion bij uitbreiding), namelijk de miljarden mensen die verbonden

² Voor een volledige uitleg over hoe de Matrix werkt, refereer ik lezers graag naar volgende website: <http://matrix.wikia.com/wiki/Zion>

zijn aan de Matrix. Niet enkel zou die vernietiging resulteren in een compleet energiegebrek, maar het zou tevens een genocide van ongeziene schaal zijn.

Nog problematischer is het feit dat Neo niet alleen is het geloof dat de vernietiging van de Machines een goede zaak is: doorheen de hele trilogie twijfelt niemand in Zion een seconde aan dit doel. Erger nog, op het moment dat Neo de confrontatie met The Architect aangaat en de fictieve ‘keuze’ voorgeschoteld krijgt, zoals eerder beschreven, – om de Zionisten (inclusief zijn geliefde Trinity) te laten sterven opdat de rest in de Matrix zou blijven leven, of om iedereen in de Matrix te laten sterven – hij ervoor kiest om de Matrix te laten sterven. Hoewel dit past binnen het ‘romantische’ subplot van de films – Neo houdt meer van zijn vriendin Trinity dan van de hele mensheid samen – zijn de ethische en morele implicaties van zijn keuze afschuwelijk³. De plot van *The Matrix*-trilogie houdt dus vooralsnog weinig steek. Waarom zijn de Zionisten nagenoeg ‘blind’ als het op energie aankomt, zo blind zelfs dat ze hun enige energiebron (de Machines en bij uitbreiding de Matrix), alsook hun eigen soort (de mensen die nog steeds vastzitten aan de Matrix), koste wat het kost willen vernietigen omdat ze geloven dat dit hun vrijheid zal betekenen? De verklaring valt mogelijk te zoeken in een gebrek aan een machinaal-georiënteerde ontologisch inzicht, door een sterk heersend antropocentrisme, en de differentiatie tussen letterlijke en metaforische menselijke energie binnenin deze filmwereld.

DE MACHINALE ONTOLOGIE VAN *THE MATRIX*

Vooraleer de aandacht te laten overgaan naar machinaal-georiënteerde ontologie, maken we even een zijspgong naar wat Adrian Ivakhiv defineert als *ecocinema*, gezien zijn idee zeer gelijklopend is met wat dit artikel verder zal proberen aan te tonen. Ivakhiv (2013:88) schrijft het volgende:

Cinema, I argue, is a machine that produces or discloses worlds. This machine is, at once, *anthropomorphic* in that it produces a cinematic version of or resemblance to the human, thereby generating an apparent social or ‘subject-world’; *geomorphic* in its production of a spatially organized or territorialized material ‘object-world,’ an apparent geography distinguished by hereness, thereness, and distances and relations between the ‘pieces of world’ displayed; and *biomorphic* (or *animamorphic*) in its production of an apparent world of animate, life-like and interperceptive forms, which are shown to see and be

³ Het probleem is nog veel complexer dan ik hier schets, want wanneer Neo zijn geliefde Trinity redt, kiest hij ervoor om de mensen in de Matrix te laten sterven. Dit gebeurt echter niet, aangezien het hier over een programma gaat dat wordt onderhouden door de Machines, die hun energie onttrekken aan de Matrix. Het hele idee van een keuze lijkt dus absurd, want het is eigenlijk nergens voor nodig. De confrontatie tussen Neo, The One, en The Architect is er enkel om het hele Matrix-systeem te laten herstarten, omdat er te veel verwerpingen zijn. Wat de keuze door The One ook is, de Machines doden de Zionisten, en herstarten de Matrix, zoals we ook (tot op het laatste ogenblik) te zien krijgen in de films.

seen, hear and be heard, at the same time as we, the viewers, see and hear them and, in effect, learn *how* to see and hear them. Cinema thus discloses a world of subjects, objects, and things in between.

Ivakhiv beschouwt cinema als een machine, en onthult zo het vooruitzicht van het volgende deel van deze analyse. De premisse die ik zal uiteenzetten ligt in de lijn van wat Ivakhivs als een ‘anthrobiogeomorphic’ machine beschouwt, en mijn analyse zal dit idee reproduceren in de bredere context van *The Matrix*-trilogie. Op die manier zal ik aantonen dat de film volledig voldoet aan de definitie van ecocinema zoals die door MacDonald was beschreven (cf. supra).

Laat ons terugkeren naar de hoofdzaak, het probleem van de menselijke energie binnen de ecologie van het Matrix-universum. Hoe moeten we nadenken over de menselijke energie die wordt geproduceerd door de Machines (en de mens als energiebron), en hoe die energie zich verhoudt tot mens en machine? Levi R. Bryant (2014:14) observeert dat “[...] thinking ecologically requires us to think how we are both embedded in a broader natural world and how non-human things have power and efficacy of their own”. Dit belangrijke basisidee, de idee van een bredere, allesomvattende ecologie ontbreekt volledig in het universum van *The Matrix*. Voor Bryant, en voor Deleuze en Guattari voor hem, is alles namelijk een machine: “‘Machine’ is thus our name for any entity, material or immaterial, corporeal or incorporeal, that exists. ‘Entity,’ ‘object,’ ‘existent,’ ‘substance,’ ‘body,’ and ‘thing,’ are all synonyms of ‘machine’” (Bryant 2014:15). Dit tweede basisbegrip brengt met zich mee dat het milieu, de ‘natuurlijke’ omgeving, even veel een machine is als de mens en de Machines, binnen het kader van een machinaal-georiënteerde ontologie. De relaties tussen al die ‘machines’ moet nauwlettend in kaart gebracht en begrepen worden, om de dynamiek van de menselijke energie binnen dit systeem bloot te leggen.

In essentie moeten we proberen de relaties te traceren tussen alle machines die afhankelijk zijn van de menselijke energie van de Matrix, wat enkel mogelijk is als we alles en iedereen als machines beschouwen. Bryant (2014:20) schrijft dat wanneer we over machines praten “[...] environments issue certain problems as imperatives to be solved. [...] Our bodies internalize the features of other machines in their own way”. Echter zijn het begrijpen van de imperatieven die een omgeving opwerpt en er ook effectief naar handelen, twee verschillende zaken.

Voor de Zionisten is menselijke energie onzichtbaar, dus hoe kunnen we dan hun relatie ermee beschrijven? Die onzichtbaarheid is namelijk niet logisch, zelfs niet vanuit een antropocentrische blik. Neo wordt bevrijd uit de infrastructuur die menselijke energie aan hem onttrekt (de Matrix), maar ontkent het bestaan ervan door niet te aanvaarden dat menselijke energie Zion

draaiende houdt (cf. supra). Misschien is het gewoon een gigantische plotfout? Dat is een mogelijkheid, ware het niet dat alle Zionisten ooit ontsnapt zijn uit de Matrix, die eigenlijk fungeert als een Platonische grot. De Zionisten hebben nooit te maken gehad met letterlijke menselijke energie, aangezien hun eigen metaforische energie (zoals aangegeven in het citaat van MacDuffie) steeds primeerde.

Erg bizar, maar dit valt te verklaren als we de Matrix, het computerprogramma, als een pure '(f)act' van 'schizophrenia' (in de Deleuze en Guattari-aanse zin van het woord) beschouwen. Dit kan verklaren waarom er geen rekening wordt gehouden met letterlijke menselijke energie door de Zionisten. Deleuze en Guattari (2000:9) tonen aan in hun werk *Anti-Oedipus* hoe 'schizophrenia' een psychotische breuk is met de realiteit, die zich voedt aan iets 'reëler' dan de realiteit zelf. Ze gebruiken hiervoor een voorbeeld van een schilder die zich in dit stadium bevindt:

[Lenz, een schilder] thought that it must be a feeling of endless bliss to be in contact with the profound life of every form, to have a soul for rocks, metals, water, and plants, to take himself, as into a dream, every element of nature, like flowers that breathe with the waxing and waning of the moon.' To be a chlorophyll- or a photosynthesis-machine, or at least slip his body into such machines as one part among the others. Lenz has projected himself back to a time before the man-nature dichotomy, before all the co-ordinates based on this fundamental dichotomy have been laid down. He does not live nature as nature, but as a process of production. There is no such thing as either man or nature now, only a process that produces the one within the other and couples the machines together. Producing-machines, desiring-machines everywhere, schizophrenic machines, all of species life: the self and the non-self, outside and inside, no longer have any meaning whatsoever.

Zij die in de Matrix zitten, bevinden zich in een dergelijke schizofrene staat, waarin de productie van verlangen (energie) en verlangen-machines (mensen) zich met elkaar vermengen. Deleuze en Guattari's schizofrene staat is in zichzelf verdiept met machines, maar die staat kan enkel worden geproduceerd door verlangen-machines (m.a.w. mensen). Dat is echter een onzichtbaar proces voor zij die zich niet in de schizofrene staat bevinden, voor zij buiten de Matrix dus. De schizofrenen ervaren de wereld als een proces van producties, processen van productie-machines (hier: computercodes). In dat opzicht is het verlangen (wat we als energie kunnen beschouwen) enkel zichtbaar voor zij in het schizofrene delirium; iets wat de Zionisten niet (meer) ervaren, ondanks het feit dat dit een essentieel menselijk proces is in de creatie van metaforische energie.

Verlangen(energie)-productie "is that aspect of desire that the body without organs as the agent of anti-production is unable to contain, unable to force onto

its smooth surface and thereby repress it. [...] D&G define the schizophrenic as the limit of the socius, the instance of a pure asociality which terrifies every social organization” (Buchanan 2008:44). Het schizofrene Matrix-universum is dus in wezen een gevaar voor de mens zelf, omdat het niet kan begrepen worden als het wordt gezien vanuit een antropocentrisch mensbeeld, wat een verschuiving teweegbrengt tussen de mens en de ‘machine’. De twee worden zo van elkaar gescheiden, terwijl ze eigenlijk dezelfde, interrelaterende systemen zijn. Echter, zij die aan de Matrix vastgekoppeld zijn, bevinden zich wel in die schizofrene staat waarin de schizofrenie samenkomt in het ‘lichaam zonder organen’. Dit is de pure metaforische menselijke energie waar MacDuffie het over had. Die metaforische energie is nodig om aan de mensen letterlijke energie te onttrekken (heel simpel: een mentale actie vereist een fysieke reactie), en dit is het hele idee achter de werking van de Matrix als electriciteitsgenerator.

Het is dan ook logisch dat de mensen die in de Matrix zitten een diepere relatie hebben met het ecosysteem van de Machines, als ‘lichamen zonder organen’ (LzO). Voor Deleuze en Guattari is het ‘LzO’ een virtuele dimensie van het lichaam, waar het zijn volle potentieel heeft voor de virtuele dimensie een materiële dispositie in het lichaam inneemt: “This body without organs is permeated by unformed, unstable matters, by flows in all directions, by free intensities or nomadic singularities, by mad or transitory particles” (Deleuze en Guattari 2005:40). De Matrix is in die optiek helemaal geen gevangenis zoals de Zionisten die schetsen. Integendeel, het is misschien wel de plaats waar iedereen de mogelijkheid krijgt om zijn volle menselijke potentieel te benutten.

Het is dus mogelijk om te stellen dat zij die binnenin de Matrix leven een immanente relatie hebben die het menselijke begrip van de werkelijkheid transcendeert. Of liever, ze hebben een relatie die helemaal niet berust op een realiteit, maar zich op een andere ‘plane of immanence’ bevindt die volledig verschilt van de realiteit, en die een ‘natuurlijke’ relatie met de Machines toelaat. Met natuurlijk bedoel ik een relatie die bijna symbiotisch is: de Matrix-mensen zijn allen deel van een machinale structuur van verlangen-productie naar productie-machine. Hun metaforische menselijke energie wordt omgezet naar letterlijke menselijke energie, en dit gebeurt binnen een systeem dat zowel de mens als de Machines in stand houdt en reguleert. De Machines en de Matrix-mensen zijn, in de termen van Bryant, ‘intergerelateerde, interafhankelijke machines’ die implicaties met zich meedragen naar de buitenwereld die niet kunnen begrepen worden vanuit een antropocentrisch standpunt, omdat de mens buiten het systeem zich op een ander ‘plane of immanence’ begeeft. De realiteit van het Matrix-systeem verschilt op een danig ingrijpende manier van de realiteit erbuiten, dat in de verplaatsing van de een naar de ander

een cognitieve dissonantie teweegbrengt. Dat intrinsieke falen om de machinale relaties tussen de Matrix en de Machines te begrijpen, is de oorzaak dat de Zionisten menselijke energie als onzichtbaar ervaren. Het is tevens de reden waarom ze nooit van de Machines zullen ‘winnen’.

DE GEFAALDE MACHINALE ECOLOGIE VAN *THE MATRIX*

Als Neo er dus effectief in zou slagen om de Matrix te vernietigen, dan zou dit resulteren in een afbraak van de machinale ecologie tussen de Machines en de Matrix, alsook in een onoverzienbare massamoord. Desondanks lijken de films te suggereren dat de Machines de ‘bad guys’ zijn, al worden we doorheen de trilogie nooit goed ingelicht waarom dit eigenlijk het geval is. “Nobody cares how it works, as long as it works” lijkt hier de slagzin te zijn: het duidt op de zeer beperkte antropocentrische blik die de Zionisten hanteren. Hun onkunde om de verlangen-productie die voorafgaat aan alle machinale processen te begrijpen, is de reden waarom het Matrix-universum zich in zo’n desolate ecologische staat bevindt. In dat opzicht is menselijke energie een schoolvoorbeeld van wat Timothy Morton (2013) een ‘hyperobject’ zou noemen. Simpel gesteld is het hyperobject een object dat zich aan ons onttrekt op het moment dat we ernaar proberen te kijken en te begrijpen, vanuit een antropocentrisch perspectief. Of, in nog andere woorden, hyperobjecten zijn entiteiten van zo’n massieve temporale en spatiale dimensies dat ze traditionele ideeën van wat een object is, verwerpen. Menselijke energie is dus een hyperobject, een object dat zich in het bijzonder toont in een tijd van ecologische crisis. Het is een object dat enkel kan begrepen worden vanuit een realiteit gebaseerd op een object- (of machinaal-) georiënteerde ontologie; antropocentrische denkwijzen zijn niet geschikt om dergelijke hyperobjecten te verklaren, aldus Morton.

In “The Second Renaissance, Part I & II” van *The Animatrix* (2003)⁴ wordt er een verklaring gegeven voor de nederlaag van de mens tegenover de Machines in de oorlog die tussen beide was ontstaan. De oorzaak zit in verschillende factoren tegelijkertijd, maar de grootste fout die de mensheid maakte, was het vernietigen van de originele energiebron van de Machines: zonne-energie. In een wanhopige poging om zichzelf te redden in die oorlog, besloten de mensen de hele atmosfeer te vernietigen, waardoor er geen zonlicht meer zou zijn, en de Machines dus hun energie zouden verliezen en ‘sterven’. Dit imperatief was echter een foute, antropocentrische interpretatie van ecologische relaties en hun omgeving. Het vernietigen van de atmosfeer zorgde ervoor dat de

⁴ *The Animatrix* (2003) is een animatiefilm, deels geregisseerd en geschreven door The Wachowski’s, die zich situeert in het Matrix universum. De film diept een aantal verhaallijnen uit de originele trilogie verder uit en geeft daarnaast een voorgeschiedenis van hoe *The Matrix* is ontstaan.

Machines op zoek moesten naar alternatieve energie, aangezien de aarde, het aardoppervlak, en de zon geen energiebronnen meer konden aanleveren. Hierbij werden de Machines genoodzaakt om de mens als batterij te gaan gebruiken. Opnieuw blijkt dat het antropocentrisme een fatale factor is voor de mens: de idee dat de mens heerser en meester moet zijn van de machines en de natuur leidde tot hun eigen ondergang. De schijnbare dichotomie tussen mens en machine is fictief, zo argumenteren Deleuze en Guattari (2000:2):

There is no such thing as either man or nature now, only a process that produces the one within the other and couples the machines together. Producing-machines, desiring-machines everywhere, schizophrenic machines, all of species life: the self and the non-self, outside and inside, no longer have any meaning whatsoever.

Ook de dichotomie tussen mens en natuur is fictief: “Nature does not exist”, schrijft Slavoj Žižek in een van zijn allereerste boeken, *Looking Awry* (1991). Voor honderden jaren leek de natuur het enige stabiele aspect van het leven en toch, sinds de opkomst van ecologische crisissen, lijkt nu ook de natuur uiteen te vallen. Ecologische crisissen zouden onze denkwijzen radicaal moeten veranderen, zo argumenteert Žižek (1991:34): “What is at stake is our most unquestionable presuppositions, the very horizon of our meaning, our everyday understanding of ‘nature’ as a regular, rhythmic process”. Het wordt steeds duidelijker dat, indien het voor de mens in het hele Matrix-verhaal mogelijk zou zijn om een machinaal-georiënteerd ontologisch perspectief in te nemen, de ecologische destructie van zowel mens, natuur, menselijke energie (zowel letterlijk als metaforisch) en de Machines, voorkomen had kunnen worden.

Bryant leert ons dat alle machines met elkaar in verband staan en dat wanneer we de input niet begrijpen, de output naar de volgende machines fout loopt, waardoor het hele systeem in een onevenwichtige staat belandt. Het binaire denken – mens-natuur, mens-machine, cultuur-natuur – is de reden waarom het ecologische systeem in de Matrix dus ontspoot. Deleuze en Guattari (2000:4) stellen voor dat we ons dus afzetten tegen het antropocentrisme:

Not man as the king of creation, but rather as the being who is in intimate contact with the profound life of all forms or all types of beings, who is responsible for even the stars and animal life, and who ceaselessly plugs an organ-machine into an energy-machine, a tree into his body, a breast into his mouth, the sun into his asshole: the eternal custodian of the machines of the universe.

We moeten echter ook rekening houden met wat Bryant (2014:21) zegt over het correct begrijpen van de uitkomst van sommige machines:

While the craftsman’s intentions and map play a role in the production of the artefact [the machine], the things themselves, the matter used, the circum-

stances under which they're produced, all contribute to the final product in ways not anticipated by the craftsman.

Waar Bryant probeert op te wijzen is dat niet-menselijke machines evenveel bijdragen aan hun eigen intenties als de mens die ze gemaakt heeft. Dit is een belangrijke nuance wanneer we de 'schuld' van de mensheid voor de ecologische destructie van het Matrix-universum bespreken. Er is namelijk een vorm van onvoorspelbaarheid in intermachinale relaties die zelfs binnen het idee van een machinale ontologie niet kunnen worden verklaard. Bryant observeert dat, ongeacht de intentie van de input, het niet mogelijk is om de volledige uitkomst van de processen die ermee worden aangestuurd, bloot te leggen. Het beste voorbeeld hiervan zijn de Machines: oorspronkelijk werden ze gemaakt om de mens te dienen, en helemaal niet om hun 'meesters/makers' als batterijen te gebruiken. Niettemin zorgde de menselijke machinale input voor een onvoorspelbare machinale uitkomst, een die ze met alle macht proberen terug te draaien.

De hele *The Matrix*-trilogie lijkt er dus op te wijzen dat de menselijke ondergang niet de fout van de machines is, maar van de mens zelf. Dat falen stamt uit een gebrek aan een machinaal-ontologisch perspectief, wat zorgt voor een drainering van zowel letterlijke als metaforische menselijke energie. Zion, dat een bakken van hoop moet voorstellen, is eerder een bakken van nihilisme: waarom vechten de Zionisten tegen de Machines als er eigenlijk niks is om te redden of verdedigen, zolang ze hun relatie tot die Machines niet begrijpen? Er is geen aarde, geen energie, geen ecologie, dus waarom zelfs strijden? Het lijkt dan misschien op een strijd voor vrijheid en vrije wil, maar ook dat, zoals hiervoor werd aangetoond, is slechts een illusie.

De hele plot wordt nog nihilistischer als we ervan uitgaan dat het Matrix-universum zich bevindt aan het eind van het 'Ereozoic', zoals de films ook lijken aan te geven. Het 'Ereozoic' is een zesde massa-uitstervingsevenement dat, in tegenstelling tot voorgaande geologische events, veroorzaakt is door de Homo sapiens en niet de natuur. De 'Ereozoic', wat letterlijk 'eenzame of desolate leven' betekent, is een term die werd bedacht door bioloog E.O. Wilson. Terwijl ons huidige ecologische discours graag een visie ophangt van de natuur die zich volledig zal herstellen als de mens zou zijn uitgestorven, is dit volgens Wilson (en ook Žižek "Censorship Today: Violence, Ecology as a New Opium for the Masses") simpelweg een andere vorm van ideologie⁵. De wetenschap lijkt aan te geven dat de menselijke activiteiten de planeet zullen blijven beschadigen, zelfs lang na het uitsterven van de mens. *The Matrix* past perfect binnen die setting, waar de menselijke afwezigheid op de aarde een

⁵ Ideologie wordt hier bedoeld in de traditionele zin van het woord, als een illusoire, verkeerde manier van denken over, en ervaren van, de realiteit.

onherroepelijk vernietigend effect heeft op het ecosysteem van de planeet, een resultaat van een gebrek aan een machinaal georiënteerd perspectief.

ECOLOGISCH NIHILISME

Meer en meer lijkt het er dus op dat de films impliceren dat indien mens en machine elkaar erkennen in een coherent machinaal systeem, er nog een vorm van ecologische redding kan plaatsvinden. Het lijkt er echter niet op dat dit zal gebeuren, toch niet binnen het Matrix-universum: de mens wordt er in essentie afgeschilderd als barbaars en te koppig om zijn blik te verplaatsen naar een perspectief dat machinaal-ontologisch is. In die optiek is de Matrix, het eigenlijke computersysteem, dus geen gevangenis maar een sanctuarium, waar de mens tegen zichzelf wordt beschermd, maar waar de Machines ook worden beschermd tegen de menselijke machinale input. Het antropocentrisme is zo de meest destructieve kracht met betrekking tot de ecologie binnen dit hele universum, zo blijkt.

De trilogie lijkt echter positief te eindigen. Op het einde van de derde film, *The Matrix Revolutions* (2003b), wordt er een soort vredesverdrag gesloten. De Machines vragen Neo of hij hun programma 'Agent Smith', dat de Matrix terroriseert, kan verslaan. Als hij dit doet, beloven de Machines alle mensen die de Matrix verwerpen vrij te laten om in Zion te gaan leven. Zoals te verwachten valt, slaagt Neo erin om Agent Smith uit te schakelen, waarbij hij weliswaar zelf sterft en de trilogie eindigt.

Opnieuw, zoals wel vaker doorheen de films, is dit geen erg logische ontwikkeling. De Machines zijn diegenen die de Matrix hebben ontwikkeld, dus waarom zouden ze een mens nodig hebben om een programma te wissen? De Matrix is geen artificiële intelligentie, maar een virtuele wereld. In die situatie kan een programma toch gewoon worden gewist, of op zijn minst herstart door de Machines zelf? In de ruime context van wat dit artikel heeft proberen aan te tonen, lijkt het erop dat de Machines dit niet doen precies omdat ze het antropocentrisme van Neo anticiperen. Door Neo de 'keuze' te geven om Agent Smith te verslaan en zo de mensen in Zion te redden, of om het niet te doen en iedereen te laten sterven (opnieuw een illusie), spelen ze in op zijn inherente drang naar vrije wil. Dat is in het allergrootste belang van de Machines: als ze Neo die keuze niet geven, bestaat de mogelijkheid dat hij de Matrix effectief vernietigt, wat hun hele energiebron is; iets wat de Machines uiteraard koste wat kost willen vermijden.

Er is dus helemaal geen 'vrede' aan het einde van de trilogie: de mensen buiten de Matrix blijven even afhankelijk van de mensen in de Matrix en de letterlijke en metaforische menselijke energie blijven ze aftappen van de infrastructuur van de Machines. De trilogie eindigt in een status quo, de toestand

op het einde verandert eigenlijk helemaal niet tegenover de toestand aan het begin van de trilogie. Het is een vicieuze cirkel, die na verloop van tijd onhoudbaar zal blijken, maar het systeem van de Machines rekent daar ook effectief op. Zij, als machine-zijnde, lijken wel de intrinsieke relaties tussen de mensen en zichzelf te begrijpen en anticiperen op het antropocentrisme van de mensen doorheen hun hele infrastructuur en programmeringen. Er is daarnaast trouwens geen enkele reden waarom de Machines de Matrix niet gewoon zouden updaten en herstarten, om zo de kans op verwerping verder te minimaliseren.

De dynamiek die zich afspeelt rond het gebruik van letterlijke en metaforische menselijke energie is uitermate complex. Wat duidelijk is geworden, is dat een antropocentrisch perspectief, met alle bijhorende binariteiten, binnen de context van *The Matrix*-trilogie scherp onder vuur komt te staan (en ons ook vragen doet stellen over onze huidige eigen houding tegenover ‘machines’ in de meest ruime zin van het woord). Alles lijkt er namelijk op te wijzen dat niet de Machines, maar de mensen de ‘bad guys’ van het Matrix-universum zijn. Hier zit dan ook het essentiële, zij het een donker en nihilistisch, punt van ecologische kritiek in *The Matrix*. Het antropocentrisme van de mens zorgt ervoor dat hij blind is voor wat hij doet met zijn omgeving, daar hij een heerschappij over de natuur en technologie nastreeft, een heerschappij die uitermate destructieve gevolgen heeft voor de ecologie. De oplossing lijkt een machinaal-georiënteerde ontologie te zijn; het enige wat een mogelijke redding inhoudt van zowel de mens als zijn ‘natuur’. In dit licht is *The Matrix* dus deel van een ‘ecocinema’ zoals MacDonald die beschrijft. De exploitatie van letterlijke en metaforische menselijke energie komt er enkel door wat de mens zelf heeft veroorzaakt: de destructie van zijn eigen natuurlijke leefwereld. Daarmee lijkt *The Matrix* een van de meest vooruitstrevende, vernieuwende en confronterende ecologische films te zijn die er in de afgelopen decennia geproduceerd werden. Het ecologisch nihilisme dat deze film verbeeldt, staat dicht bij de realiteit dan de meeste mainstream-verbeeldingen in de hedendaagse ecocinema. Ook vandaag zijn we ons niet bewust van ons problematische energieverbruik, wat de impact hiervan is op ons klimaat en onze leefwereld, en ook onze activiteiten zullen nog lang na onze dood een schadelijke impact hebben op de natuur. *The Matrix* is dan ook een oproep om gebruik te maken van onze letterlijke en metaforische menselijke energie: om met onze metaforische energie, onze creativiteit en verbeelding na te gaan denken over alternatieve energiebronnen, om het daarna met letterlijke energie waar te maken. Helaas zal die boodschap menig kijker van *The Matrix*-trilogie ontgaan zijn; daar hebben we met z’n allen misschien al te veel blauwe (energie)pillen voor geslikt. Misschien dat deze bijdrage ons even doet stilstaan dat het tijd wordt om eens de rode pil te nemen.

BIBLIOGRAFIE

- THE ANIMATRIX*. Directed by Peter Chung et al., performances by Clayton Watson et al. Warner Bros., 2003.
- THE MATRIX*. Directed by The Wachowski's, performances by Keanu Reeves et al. Warner Brothers, 1999.
- THE MATRIX RELOADED*. Directed by The Wachowski's, performances by Keanu Reeves et al. Warner Bros., 2003a.
- THE MATRIX REVOLUTIONS*. Directed by The Wachowski's, performances by Keanu Reeves et al. Warner Bros., 2003b.
- BRYANT, LEVI R. *Onto-Cartography: An Ontology of Machines and Media*. Edinburgh University Press, 2014.
- BUCHANAN, IAN. *Deleuze and Guattari's 'Anti-Oedipus': A Reader's Guide (Reader's Guides)*. Continuum, 2008.
- DELEUZE, GILLES AND FELIX GUATTARI. *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. translated by Robert Hurley et al., University of Minnesota, 2000.
- . *A Thousand Plateaus*. translated by Brian Massumi, University of Minnesota Press, 2005.
- IVAKHIV, ADRIAN. "An Ecophilosophy of the Moving Image: Cinema as Anthrobiogeomorphic Machine." *Ecocinema Theory and Practice*, edited by Stephen Rust et al., Routledge, 2013, pp. 87-105.
- JONES, CHRISTOPHER F. "Petromyopia: Oil and the Energy Humanities." *Humanities*, vol. 5, no. 36, 2016, pp. 1-10.
- MACDONALD, SCOTT. "The Ecocinema Experience." *Ecocinema Theory and Practice*, edited by Stephen Rust et al., Routledge, 2013, pp. 17-42.
- MACDUFFIE, ALLEN. *Victorian Literature, Energy, and the Ecological Imagination*. Cambridge University Press, 2014.
- MORTON, TIMOTHY. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*. University of Minnesota Press, 2013. *Posthumanities*.
- WACHOWSKI'S, THE. "The Matrix." Film Script, 1997.
- ŽIŽEK, SLAVOJ. *Looking Awry: An Introduction to Jacques Lacan through Popular Culture*. The MIT Press, 1991.
- . *Welcome to the Desert of the Real! Five Essays on September 11 and Related Dates*. Verso, 2002.